

(RE)TROBAR-NOS EN ELS LLIBRES

MAITE SALORD RIPOLL

Institut d'Estudis Catalans / IES M. Àngels Cardona de Ciutadella

Resum

A casa i a l'escola és fonamental trobar qui sembri la llavor de la lectura en els més petits i els joves, encara que per fer-ho s'hagi de nedar contra corrent en un mar de pantalles. El gust per la lectura és passió sempre. La que vaig veure de petita en els ulls de la mare mentre llegia amb la música de Chopin de fons. La que vull despertar en els meus lectors. La que m'han vist els fills i els alumnes en parlar-los de llibres. Perquè la passió s'encomana. És així de fàcil. O de complicat.

Paraules clau: lectura, escriptura, llibres, passió, pantalles.

REDISCOVERING OURSELVES IN BOOKS

Abstract

At both home and school it is essential to find whatever it is that will plant the seed of reading in children and young people, even if nowadays this means swimming against a strong current in a sea of screens. A real taste for reading always becomes a passion, the passion I saw as a child in my mother's eyes as she read with Chopin playing in the background, the passion that my children and students see in me when I talk to them about books. That is the passion I seek to awaken in my readers. Because passion is contagious. It is that easy. Or complicated.

Keywords: reading, writing, books, passion, screens.

És un privilegi per a mi poder ser avui aquí donant el tret de sortida a la quarta edició del *Simposi sobre l'ensenyament de la llengua i la literatura catalanes a la secundària i a la universitat*, centrat en tres dels eixos bàsics de les assignatures de llengua i literatura a la secundària: llegir, escriure i parlar. Per tant, moltes gràcies al Departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona, a la Societat Catalana de Llengua i Literatura de l'Institut d'Estudis Catalans i als ens col·laboradors per proposar-me de fer aquesta lliçó inaugural.

Parlar de llibres i de lectura per qui ha estat i és lectora, escriptora i professora de llengua catalana i literatura és, per força, fer un recorregut per la vida i pels fets històrics que l'emmarquen. Una vida i una història que comença als anys seixanta, durant els darrers anys del franquisme, i que ens situa i continua en ple segle XXI. Passar per aquest més de mig segle llarg fa que t'adonis, de cop, de com han canviat tantes coses, però també de totes aquelles que es mantenen inalterables tot i el temps que ha passat.

Tanmateix, m'agradaria fer aquest recorregut amb la vostra companyia i açò vol dir que el que explicaré ara voldria que us desvetllés els propis records i les vivències més personals amb els llibres, per dos motius, sobretot. El primer perquè l'oportunitat que m'ha donat ser avui aquí de tornar als «meus» llibres des que tenc memòria m'ha fet somriure, emocionar, riure, enyorar i, sobretot, agrair més que mai el regal de la lectura, per dir-ho en paraules de Sebastià Serrano. Un viatge en el temps que us recoman, perquè tornar als nostres llibres, a les primeres lectures, és recuperar una part de nosaltres que no sempre trobam el moment de mirar-nos amb la profunditat i la calma necessàries i que, tanmateix, és clau perquè ens ha fet qui som.

El segon motiu de convidar-vos a fer aquest recorregut plegats és, segurament, més pràctic, però no per açò menys important: tots els que avui omplim aquesta sala som, com a mínim, lectors i professors que volem transmetre als nostres alumnes el gust per la lectura. Massa sovint, però, quan ens posam davant una aula plena d'adolescents amb un llibre a la mà, oblidam l'adolescent que vam ser i que, si poguéssim tornar a tenir a prop, sens dubte ens ajudaria a entendre un poc més els que tenim davant, malgrat els canvis socials, especialment

en forma de noves tecnologies, que ho han capgirat tot i que tantes vegades ens desesperen. Perquè estic segura que a tots ens van fer llegir llibres que ens van caure de les mans o que no vam acabar d'entendre o que no ens van saber fer estimar i, tanmateix, aquí som. Llibres a molts dels quals hem tornat d'adults perquè ens van deixar amb un interrogant i llavors ens han agradat i, fins i tot, s'han convertit en títols de referència.

Què vull dir amb tot açò? Que mostrar a «llegir» als alumnes, als joves, «llegir» evidentment en el sentit de fer-los entrar dins els textos perquè s'hi reconeguin, perquè aprenguin de les experiències dels altres, perquè reflexionin, perquè gaudeixin, és com semblar una llavor. N'hi ha que al cap de pocs dies verdegem; d'altres necessiten més temps o, fins i tot, no arribaran a néixer mai. Com ha passat sempre encara que, certament, hem d'admetre que les condicions ambientals no ens són avui tan favorables com eren fa anys. Tanmateix, també hi hem guanyat molt pel camí i aquestes jornades en són un exemple. La reflexió i l'estudi al voltant de la lectura a l'aula, acompanyades de propostes engrescadores que apropen els autors als lectors joves; o, fins i tot, les oportunitats que ens donen les noves tecnologies. Volem ser mestres o professors que sàpiguen fer de la lectura una descoberta, un plaer. No és fàcil i és un motiu, com he dit, de reflexió contínua. No hi ha fórmules màgiques, però sí un ingredient indispensable que no podem esgotar mai: la passió.

Al llarg dels anys de docència, he pogut comprovar que, en la majoria d'ocasions, els llibres que més m'agraden són els que han acabat agradant més als meus alumnes. La passió s'encomana. És així de fàcil. O de complicat. Has de vèncer reticències per demostrar-los que l'esforç val la pena. Que el que es pot sentir i aprendre a través de les pàgines d'un llibre no té preu. Quantes vides no hem viscut de bracet de personatges de ficció? A quantes èpoques remotes ens hem pogut traslladar a través de les pàgines d'un llibre? Quantes reflexions, emocions o records no ens ha provocat? Aquest és el privilegi de la lectura i per aquí vull començar el recorregut pels llibres —pels meus i pels vostres— que avui us propòs.

1. LA LECTORA

Diuen que el primer record que tenim d'alguna cosa és clau, ens marca. La primera imatge que jo tenc d'un llibre és a les mans de la mare, una dona a qui li agradava molt llegir, formada en una escola republicana del barri obrer de Son Espanyolet de Palma, a qui la guerra primer i la dictadura després van obligar a viure —com a tantes altres persones, i sobretot dones— una vida per a la qual no l'havien preparada. Ben al contrari. Va haver d'aprendre a trobar esclatxes dins la grisor que l'envoltava per sobreviure; va haver d'aprendre a posar llum a aquell present eixorc ple de silencis i renunciés. I les històries que trobava entre les pàgines de les novel·les que devorava van ser, en molts moments, la seva salvació i la seva llibertat.

Després d'una setmana de feina, dins i fora de casa —la mare mai va renunciar, malgrat totes les traves socials, a la seva independència econòmica—, la record llegint els diumenges matins, asseguda a la butaca del menjador, amb la llum del pati que entrava pel finestral de darrere desdibuixant-li el rostre. De fons, molt fluixet, sonaven els concerts per a piano de Chopin. No sé si el fet de ser de Mallorca i que el músic hagués passat uns mesos a Valldemossa —un lloc preciós de l'illa que a ella li agradava molt— hi tenia res a veure. Sigui com sigui, quan els dies de festa m'aixecava tard i davallava al menjador, encara amb els ulls mig tancats, aquesta era la imatge que em trobava i que m'ha acompanyat tota la vida. Un gest que traspuava serenor i felicitat. Quan em veia, tancava les pàgines amb un somriure. A partir d'aquí, els llibres van passar a les meves mans i, amb el temps, es van convertir en una part fonamental i imprescindible de la meua vida. Primer com a lectora i, després, com a escriptora i professora.

El meu primer llibre, que encara guard, duu la data de 1971. Tenia cinc o sis anys i era *La familia Telerín*, aquella família que ens enviava a dormir a través de la pantalla en blanc i negre de la televisió, quan només hi havia dos canals, el primer i la UHF. En aquells primers anys anava a comprar llibres a la llibreria Cervantes, al mateix carrer de casa, només que el nom canviava. D'una santa a un sant. D'una Auxiliadora a un Bosco. Com poden veure, vaig néixer en un barri de

salesians. Record la llibreria amb una nitidesa que em sorprèn, perquè va tancar quan jo tenia tot just sis o set anys. Des del carrer, pujaves dos escalons i obries la porta a un espai tan fascinant que sempre m'ha semblat de pel·lícula. El terra era de fusta i et podies sentir les passes damunt la tarima. Les parets, folrades de llibres fins al sostre. Darrere el taulell, un cel obert ple d'ocells de colors que anaven i venien com les pàgines impreses entre els dits. Ocells que et traslladaven als paisatges exòtics que només existien entre les cobertes de les novel·les d'aventures. La llum entrava per aquella espècie de gàbia que se'm feia immensa i pel finestral de l'aparador. En aquella càlida penombra, tot feia olor de pols i de calma. T'atonia el senyor Josep, en Fino, com el coneixia tothom, amb aquella creativitat popular que ho diu tot sense dir res. Un home amable i educat, amb els cabells grisos i vestit amb pulcritud, que vivia amb dues germanes que, de tant en tant, obrien la porta que donava a la casa i treien el cap entre els prestatges plens de llibres. L'una, amb la cara rodona i els cabells recollits en un monyo. L'altra, menuda i amorosa, eternament infantil. Els meus primers llibres eren de can Fino i, quan pens en ell, me l'imagin dins les pàgines d'un llibre entre ocells de colors que van i venen.

En aquells temps, les criatures ens passàvem la setmana esperant la sessió doble de cinema dels diumenges capvespre. Hi havia pocs entreteniments, llavors. L'escola de monges on anava aquells primers anys era un lloc que inspirava respecte i temor. No record que em fessin llegir cap llibre. I, si ho van fer, no devia ser molt important, si avui no en puc dir res. Només em record memoritzant les lliçons dels llibres de text i fent una calligrafia pulcra, amb l'uniforme gris i verd, dins una classe amb un fred humit que et calava els ossos. En arribar a casa, però, m'esperaven els *TBO*, amb la família Ulisses del ciutadellenc Benejam, i els *Magos del humor*, amb Mortadel·lo i Filemó, aquells volums acolorits de l'editorial Bruguera, que la mare em comprava els dissabtes matí i que devorava a qualsevol hora i a qualsevol moment. De la mateixa època són els llibres de l'editorial Timun Mas de Barcelona: *Cuentos populares españoles*, *Cuatro cuentos de Perrault*, *Cuatro cuentos de Andersen* o *Cuatro cuentos del África negra*, amb unes il·lustracions precioses d'Art Studium que posaven color en un món en blanc i negre.

Còmics i contes em van acompanyar en la meua primera etapa lectora, però també llibres que record amb molt d'afecte. Els primers, els de Pippi Langstrump —*Pippa se embarca* i *Pippa en los mares del sur*— d'Astrid Lindgren; o la *Mary Poppins* de P. L. Travers, de la barcelonina Editorial Juventud. O les *Fábulas* de Samaniego de l'editorial Everest. O una biografia de Madame Curie d'Ediciones AFHA Internacional de Barcelona. D'aquesta mateixa col·lecció «Nueva Auriga» són els clàssics *La vuelta al mundo en ochenta días* de Jules Verne o *Los muchachos de Jo* de Luisa May Alcott. I els clàssics de la sèrie «Clásicos Juveniles» de Bruguera: *Ivanhoe* de Walter Scott, *La pequeña Dorrit* de Charles Dickens o *Heidi* de Joanna Spyri, heretats de les germanes grans.

Després vindrien col·leccions com *Torres de Malory* de la britànica Enid Blyton o les sagues amb noms de dona: Susy, Judy, Puck, de l'editorial Toray. De totes, sens dubte, la que més em va marcar va ser aquesta darrera: a Puck, que em va ensenyar què era un internat i em va fer participar d'aventures i misteris ben entretinguts, li he d'agrair, sobretot, que m'ensenyés el significat d'un verb que és fonamental en la vida de qui li agrada llegir: el verb «rellegir». Record que el dia que vaig acabar els 28 volums de Puck em van caure les llàgrimes. Estava asseguda damunt el llit amb el darrer volum a les mans, quan la mare em va descobrir plorant. Quan li vaig dir: ja està, no n'hi ha més, i què faré ara?, ella es va posar a riure i em va respondre que hi podia tornar en voler, que totes aquelles històries no desapareixien en una primera lectura. I ho vaig fer i em va canviar la vida. Jaume Cabré (1999: 107-108) ho explica amb aquestes paraules:

Això em fa pensar en el fenomen de la relectura, la revisitació de paisatges interiors, l'única forma vàlida de lectura, segons Nabokov. Penso que hi ha dues edats, en la vida de la persona, marcades fortament per la relectura: la infantesa i la maduresa. Quants llibres no hem arribat a llegir, quan érem petits, dotzenes de vegades? És el mateix que s'esdevé quan, en l'edat prelectora, demanem sempre que ens expliquin el mateix conte i saltem indignats quan ens canvien un detall del vestit que portava la protagonista. Jo ho relaciono amb el fet que el lector nen encara és un lector immadur i busca *topoi*, busca llocs coneguts com a argument d'autoritat, perquè s'està adonant (i, si no, mi-

reu-li els ulls com taronges quan escolta o quan llegeix) que això de la ficció és un afer seriosíssim, que el pot transportar a mons on mai no podrà comprovar si existeixen o no. En canvi, el lector madur que rellegeix, en el fons el que fa és rellegir-se. [...] I amb la relectura refem la lectura, refem la nostra experiència lectora i refem aquell moment vital nostre en què es va llegir aquella obra.

El mateix Cabré (2011: 745), a *Jo confesso*, fa dir a un personatge: «Un llibre que no mereix ser rellegit tampoc no mereixia ser llegit». D'altra banda, la idea de la relectura durant la infantesa queda perfectament expressada en aquest breu fragment de la novel·la *La trena*, de Laetitia Colombani (2018: 70):

La Giulia pensa en el conte de *La Bella Addormentata* que el pare li llegia abans d'anar a dormir, quan era petita. Quan sortia la fada dolenta, la que la maleeix, feia una veu greu. La Giulia havia sentit el conte mil vegades, però quan la princesa finalment es despertava, cada vegada se sentia alleujada.

Com podeu veure, tots els primers títols de la meva infantesa són en castellà i tots, tots, eren llibres que formaven part de la biblioteca familiar. La realitat a Catalunya era diferent. Aquí hi havia algunes escoles capdavanteres on el català era ben present i amb un sistema educatiu actiu i participatiu, que, això sí, va haver d'aprendre a esquivar amb habilitat i creativitat les visites dels inspectors del règim. En el meu cas, hauria d'esperar a anar a l'institut, el 1979, per rebre un parell d'hores de classe setmanals de català. De fet, quan feia COU, vaig decidir estudiar Filologia Catalana sense ni tan sols tenir una hora de català durant aquell curs de preparació a la universitat.

La meva gran sort va ser que som la petita de cinc germans i que quan la germana amb qui em duc deu anys, na Josefina, va venir a estudiar Filosofia i Lletres a Barcelona va descobrir i em va descobrir tot un món de llibres en català que no eren tries fetes a l'atzar, ben al contrari. Les primeres novel·les que vaig llegir en la llengua pròpia van ser *Margalida*, amb text i dibuixos de Lola Anglada, un llibre del 1929 reeditat el 1978 per l'editorial Altafulla; *L'Eduard el mariner i el país de sota l'aigua*, de Jordi Sarsanedas, publicat el 1976 per Publicacions

de l'Abadia de Montserrat; *El meravellós viatge de Nico Huebuetl a través de Mèxic* d'Anna Murià, editat el 1974 a La Galera, o el *Tirant lo Blanc*, de Joanot Martorell, en una adaptació per a nois i noies de Joan Sales i pròleg de Ferran Soldevila, que va arribar a les meves mans el 1981.

Justament, el *Tirant lo Blanc* em duu a parlar d'un professor de castellà de l'Institut Josep M. Quadrado de Ciutadella, l'enyorat Joan F. López Casasnovas, membre corresponent, entre tantes altres ocupacions, d'aquest Institut d'Estudis Catalans adscrit a la Secció Filològica i que ens va deixar de manera sobtada aquest estiu. També era el 1981 i el veig travessar l'aula amb la seva bandolera plena de llibres i papers. Encara no tenia trenta anys. I el record per una anotació que vaig escriure amb llapis en el llibre de text, just davall de l'apartat d'*El Quijote*: en Joan ens va explicar qui era Joanot Martorell i la importància de la novella cavalleresca de la qual era autor. Conscient que desconeixíem la literatura en la llengua pròpia, en català, ens va ampliar la perspectiva i va fer allò que fan els bons professors: fer anar la matèria que explica un poc més enllà, en aquest cas, per dignificar la llengua catalana després de quaranta anys de silenci. Aquell dia moltes de les seves alumnes vam aprendre que la llengua que parlàvem tenia una història i un prestigi i que era apta per a qualsevol ús. Potser un dels aprenentatges més importants d'aquells anys d'institut. La passió amb què el professor ens va parlar d'aquell llibre, la passió i la il·lusió amb què la meva germana em va regalar les primeres novel·les en català, qualche cosa em va remoure si, avui, més de quaranta anys després, ho record i som filòloga i som escriptora en l'única llengua que ho podria ser, la meva.

A partir d'aquí, ja no sabia concretar el com i el quan de les meves lectures. No importa. A partir dels catorze o quinze anys llegia tot el que queia a les meves mans. Des de la col·lecció completa de les novel·les d'Agatha Christie de la mare fins a llibres que trobava als prestatges de casa i que no entenia i que he tornat a llegir de gran, com *L'escuma dels dies* de Boris Vian, per descobrir, amb un somriure, per què em va colpir tant sense entendre res.

Als vint anys, durant un estiu, em vaig dedicar a llegir clàssics, a devorar clàssics. Estirada al llit, a la platja... Entre tots aquells títols i

autors, n'hi ha alguns dels que més m'han marcat: *Crim i càstig*, *Cims borrascosos*, *Madame Bovary*, *El roig i el negre*, Dostoievski, Flaubert, el *Werther* de Goethe, *La Divina Comèdia*, Nabokov, *La muntanya màgica* de Thomas Mann, l'*Ulisses* de Joyce (dins la història del qual no vaig entrar ni al primer ni al segon intent), les narracions de Katherine Mansfield o Dorothy Parker...

A part d'aquests clàssics que he esmentat —clàssics en el sentit que encara interpel·len el lector actual— hi ha altres obres que em van impactar quan les vaig llegir i que he rellegit unes quantes vegades: *Mirall trencat* i *La mort i la primavera*, de Mercè Rodoreda; *Senyoria*, de Jaume Cabré; *Dins el darrer blau*, de Carme Riera; *El cor és un caçador solitari*, de Carson McCullers; *El primer home*, d'Albert Camus, o, en poesia, l'*Antologia de Spoon River*, d'Edgar Lee Masters, només per citar uns quants dels títols més estimats.

Aquests darrers anys, el meu ritme de lectura s'ha vist condicionat per l'activitat política. Ara estic recuperant llibres que tenia pendents de fa temps i relectures que se'm fan imprescindibles. Un bagatge literari —de *La família Telerín* als clàssics de la literatura universal— sense el qual no seria qui som. I, sobretot, el que és ben segur és que no seria escriptora.

2. L'ESCRIPTORA

Perquè un escriptor és, abans de tot, un lector. Qui escriu ha tastat abans el plaer de les paraules a partir de la lectura d'altres autors. I, segurament, la seva aspiració més profunda serà imaginar-se un lector tancant la seva novel·la amb aquella sensació de plenitud que ell, ella, ha sentit des que té memòria, tancant els llibres més estimats. Aquells en què l'escriptor aconsegueix dur-te fins al cor de la novel·la.

Així, l'escriptura i la lectura formen un cercle: lectora i escriptora per arribar a uns lectors. Aquesta connexió final amb els altres és l'objectiu darrer de la literatura. El fet literari només pot tancar-se quan trobam algú que es fa seu i dona vida a allò creat. Com deia Sartre (1983: 110), «l'objecte literari és una estranya baldufa que només existeix en moviment. Per a fer-la sorgir, cal un acte concret que s'anome-

na la lectura». I afegia que, en darrer terme, sempre, «l'escriptor apel·la a la llibertat del lector perquè col·labori en la producció de la seva obra».

Així, el text és, en definitiva, qui parla al lector i qui l'obliga a «crear» el que l'autor «revela». La «creació» que podem fer en llegir una novel·la és un acte personal en el qual intervenen ressorts, ocults moltes vegades, i canviants, que fan que un mateix text pugui ser ben diferent segons qui el té entre les seves mans. I aquesta és, em sembla, la grandesa de la literatura. Algú va dir que, en darrer terme, qui acaba un poema o una novel·la és el lector.

De la lectura a l'escriptura. La meua història literària com a creadora podem dir que té una data d'inici molt cinematogràfica, l'estiu del 1992, quan la mare em va dir que volia explicar-me la història de la seva família perquè jo l'escrivís. En aquells moments, jo tenia vint-i-sis anys i només havia omplert uns quants fulls en blanc. De sempre havia volgut ser escriptora, però la por de no sortir-me'n i haver de renunciar al meu somni m'impedié llançar-m'hi amb la valentia necessària. Entendreu que, en aquestes circumstàncies, escoltés les paraules de la mare amb un lleuger somriure i sense fer-ne gaire cas: llavors, escriure una novel·la se'm feia molt, molt complicat, per no dir impossible. Al cap d'un parell de mesos, ella va morir sense avisar i, per tant, ben poques coses vam poder compartir d'una part de la seva vida que no va explicar mai a ningú. Primer, perquè no va voler; i, després, perquè no va poder. Des d'aquell moment, aquestes paraules no dites em van quedar clavades.

En alguna ocasió he afirmat que escrivint *L'alè de les cendres* (Arrela, 2014; Labutxaca, 2022) vaig aprendre a escriure. Aquest és el títol que vaig posar a la història mai explicada de la mare. I no va ser fins més de vint anys després d'aquell estiu del 1992 que vaig ser capaç de fer-ho, de dur a terme aquell encàrrec feixuc i dolorós. En vaig arribar a fer tantes versions, que he perdut el compte. Versions fallides. Frustrants. Però li dec tot el que he publicat fins ara. Cada frustració era una novel·la nova. I quan ja la donava per perduda, l'atzar, un atzar en principi negatiu, em va sortir a camí: no la vaig poder acabar d'escriure fins que no em vaig quedar sense veu per una paràlisi de les cordes vocals i vivia envoltada de silenci. En aquell moment, tot el meu món

va desaparèixer de sobte: les classes, la política, les converses... I, sense saber com, vaig sentir la necessitat de rescatar, tants anys després, aquella història que no havia sabut escriure. I m'hi vaig posar, i el que se m'havia resistit durant anys va fluir amb una facilitat sorprenent. El dia que vaig tenir a les mans *aquesta* història de perdedors, de silenciats i d'humiliats durant la guerra i la postguerra espanyola al barri de Son Espanyolet de Palma, em vaig sentir alliberada.

Com en el cas de la lectura, el ritme d'escriptura dels darrers temps també s'ha vist condicionat per la meva activitat política, que vaig deixar fa poc més d'un any. I ho vaig fer per, entre altres motius —un dels més importants—, recuperar l'escriptura. Tenia una novel·la començada —*El país de l'altra riba* (Premi Proa 2021)— que vaig descobrir que, tot i estar anys sense pràcticament escriure, m'havia acompanyat sempre. Mai, entre les moltes responsabilitats que tenia, hi havia deixat de pensar. Perquè escric sempre, encara que no ompli cap full amb paraules. Escric perquè és impossible no fer-ho. Impossibile que el que m'envolta no em suggereixi mil i una històries; que una persona anònima que veig pel carrer no agafi la forma d'aquell personatge que tenc tot just embastat a la pantalla de l'ordinador; que una paraula dita a l'atzar, de sobte, no es converteixi en el desllorigador d'una idea que no acabava de trobar la seva forma.

Perquè som de les que s'endinsa en una novel·la només amb les idees més importants del que vol explicar dins el cap i es deixa endur per la història i pels personatges, que sempre donen sorpreses. M'agrada partir de la meva realitat, que és Menorca, per anar sempre un poc més enllà. Connectar passat i present perquè pens que en la vida hi estan, de connectats. O hi haurien d'estar. El passat és dins el present, i és perillós oblidar-ho. Els meus personatges són la gent anònima que viu la història de portes endins. Una història explicada amb la llengua més íntima, el català de les Illes, amb tota la seva riquesa. Joan F. López Casanovas (2021) va parlar de «llenguatge viu, senzill, correctíssim i d'una dignitat geolectal que enalteix la base comuna de la llengua literària catalana». Potser excessiu.

Sigui com sigui, hem arribat al final del recorregut que ens ha duit de la lectura a l'escriptura. De les mans de la mare surt el primer record d'un llibre llegit. De la seva veu silenciada, primer per la por i

més tard per la mort, han sortit les meves novel·les. Hi queda el darrer camí, el que tanca el cercle: el de la professora que no vol que els seus alumnes es perdin el plaer de la lectura. La professora que no es resisteix a fer-los gaudir del que ha estat i és per a ella la seva passió: els llibres.

3. LA PROFESSORA

Com a professora —i estic convençuda que la majoria dels que sou aquí també— sempre he lluitat contra el que Sebastià Portell (2021: 35) explica al llibre *Les nenes que llegien al lavabo*:

Mentre escric aquestes línies pens en tots els infants i joves que s'han allunyat dels llibres per sempre més navegant a bord de llistes de lectures obligatòries i de soporífers comentaris de text. Pens en els exàmens que les nenes que llegien al lavabo varen suspendre perquè no sabien el color de la jaqueta de tal personatge en un determinat capítol, o el significat tancadíssim i ficat en calçador que tal objecte havia d'implicar segons certs ensenyaires —que no mestres o professors—, com a símbol.

Les paraules de Portell són doloroses, perquè ens interpel·len directament. La pregunta és: com ser un mestre o professor que sàpiga acostar la lectura als alumnes? La resposta no és fàcil i és un motiu de reflexió contínua. Fa temps que sabem que no hi ha fórmules màgiques que ens duguin a l'èxit absolut, però sí propostes que ens allunyen del que Portell titlla d'«ensenyaires».

Fa unes dies, el 15 de novembre, sortia publicat al diari *La Vanguardia* un article amb un títol demolidor: «Els joves deixen de llegir llibres per plaer quan arriben a la secundària». Els adolescents entrevistats posen el focus en l'obligatorietat de les lectures o en la falta de temps per llegir, entre deures i extraescolars. I hem d'admetre que tenen una part de raó. L'adjectiu «obligatòries» acompanyant una llista de llibres és una contradicció. Però aquestes llistes de llibres s'han de fer encara que, com en el meu cas, es diguin, eufemísticament, «lectures del curs». Però són —haurien de ser— fruit de moltes hores de tria de títols i de debat sobre les virtuts del text; de moltes

hores de pensar com fer entrar els joves dins una obra, especialment si parlem de «clàssics» i no d'obres contemporànies; haurien de ser fruit de moltes hores de dissenyar activitats que connectin la història que llegeixen amb la seva realitat, amb els fets més actuals... Com ja he dit, normalment els llibres que més m'agraden acostumen a ser els que també acaben agradant més als alumnes.

D'altra banda, aquest llistat de lectures «obligades» es complementa amb un de més ampli i variat de lectures optatives que faran només pel gust de llegir i, per què negar-ho, per algun al·licient en les notes. La conversa posterior sobre l'obra llegida que l'alumne ha escollit voluntàriament és sempre interessant i reveladora.

Arribats en aquest punt, voldria recordar la figura del mestre i pedagog ciutadellenc Joan Benejam Vives (1846-1922), del qual enguany se celebra el centenari de la mort. Benejam, després d'una estada a Barcelona i a Blanes, va obtenir la plaça de mestre a l'escola pública infantil de Ciutadella i va establir, a més, una escola d'adults pionera en el seu local escolar. La seva figura ompliria una altra lliçó inaugural, però ara només em referiré a ell per destacar dos dels eixos del seu ideari pedagògic que crec que encaixen perfectament amb el que acab de comentar: la lectura i l'escriptura raonada per aprendre a desxifrar allò que el text transmet; i la necessitat d'un teatre a l'escola perquè, com diu ell: «*Els exercicis educatius no reclamen ni llibre, ni paper, ni plomes, sinó ànima, molta ànima i cor per sentir, i voluntat per realitzar, i tot es desperta i fecunda a l'escalfor de les excitacions*» (BENEJAM 2002: 39).

Cal, idò, intentar que el que es fa a l'aula encengui l'ànima dels joves. Fa cent anys i en l'actualitat. No és el mateix haver de dur llegit el primer capítol de *Josafat* per a la propera sessió que començar la lectura llegint en veu alta a classe mentre a la pantalla es veuen imatges silencioses i tenebroses de la catedral de Girona. O molt millor poder escoltar els versos alexandrins escrits per Joan Ramis i Ramis a *Lucrecia*, que parlen d'abús de poder i de dignitat, dits en un muntatge teatral de primer nivell. O deslligar els comentaris de text de les lectures del curs i proposar-los treballs creatius més motivadors (reescriure un capítol i situar-lo a l'actualitat; entrevistar un personatge; fer una cançó, un videoclip o un videojoc sobre l'obra llegida...), etcètera, etcètera.

ra. Si, a més, el centre disposa d'un bon dinamitzador de la biblioteca que cada mes omple el vestíbul de jocs relacionats amb llibres o munta un grup de lectura de famílies amb qui es comenten alguns dels títols que llegeixen els fills, els llibres ja ocupen un lloc important en el dia a dia dels joves i, potser, «tot es desperta i fecunda a l'escalfor de les excitacions», com demanava mestre Benejam.

Capítol a part mereixen les iniciatives que es duen a terme per fer entrar els autors a les aules, amb uns resultats força positius. M'estic referint, per exemple, al programa «Lletres compartides», que neix de la necessitat d'apropar els escriptors de tot l'àmbit lingüístic català als lectors que encara no els han llegit, impulsat per la Institució de les Lletres Catalanes, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, la Fundació Mallorca Literària i el Consell Insular de Menorca. O el «Diàleg entre l'escriptor/a i els lectors joves a la UV», organitzat pel Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València i que té el suport de la Direcció General del Llibre de la Generalitat Valenciana. En aquest cas, l'objectiu és facilitar la lectura acompanyada i en profunditat, amb una guia didàctica, materials sobre autors i obres i una proposta d'anàlisi de la novel·la, que es treballa amb els professors dels centres. A part del diàleg entre l'autor i els alumnes que han llegit l'obra, es fa una tertúlia literària sobre l'obra a Twitter o un concurs de microrelats a partir de la novel·la.

Quan un alumne diu, amb cara de sorpresa: m'agrada molt *Senyoria* o *Mirall trencat*, com m'ha passat aquests dies, saps que ha valgut la pena l'esforç de tots plegats. Però és evident, toquem de peus a terra, que mai arribarem a motivar tots els alumnes. Que n'hi ha que faran mans i mànigues per no acabar llegint el llibre proposat. O que et diran que no els agrada. I, tanmateix, no ens podem permetre defallir. Com a professora, sempre m'he aplicat el consell que una bona amiga psicòloga em va donar com a mare: insisteix, digues tot el que hagas de dir, obvia les cares d'avorriment perquè, encara que sembli que no t'escolten, la majoria de vegades alguna cosa els queda (la llavor de què parlava al principi). I em sembla que té raó (com a mare en don fe) també quan ho he fet a l'aula perquè, de tant en tant, et trobes algun alumne que et confessa que no va llegir, per exemple, *La plaça del Diamant* quan era el moment i que ara, ja adult, hi ha tornat per-

què recordava la lectura feta a classe i li ha agradat molt. Potser sí que alguna cosa queda.

Ara bé, malgrat l'entusiasme i les hores de pensar maneres diferents de posar cara a cara llibres i alumnes, és evident que nadam a contracorrent, com molt bé explica Sebastià Serrano (2022: 274-276) en el seu llibre *El regal de la lectura*:

Els canvis produïts a les acaballes del segle xx, en gran part conseqüència de les noves tecnologies, han estat brutals, i els seus efectes han arribat a tocar tots els àmbits de la vida personal i social. La circulació, l'emmagatzematge i el processament de la informació han tingut conseqüències en tots els espais de la societat humana, i molt especialment en les escoles i en els processos d'aprenentatge. [...]

Per això quan algú em formula una pregunta sobre què pot fer per resoldre els problemes dels seus fills o nets amb relació a l'omnipresència de les pantalles en les seves vides, encara els recomano amb més insistència que procurin fer-los llegir i que ells mateixos també ho facin. [...]

Sabem que la informació ha de conviure amb l'entropia, el soroll i el desori, i aquesta convivència, la mare de totes les convivències, demana aprenentatges durs i esforçats per a la seva gestió exitosa.

En temps d'excés de distraccions (mòbils, ordinadors, jocs, xarxes socials...), costa fer encaixar la concentració que demana la lectura. Però s'ha de fer encara que sigui complicat. I no només per no deixar morir el plaer de tenir un llibre a les mans, sinó també per tot el que la lectura duu implícit. Ho resumia perfectament fa uns dies la filòloga Carme Vidalhuguet (2022) en un article titulat «Llibres i vida»:

Un informe de l'organisme nord-americà National Endowment for the Arts diu que els joves que llegeixen no per obligació tenen més bons resultats tant en disciplines científiques com en humanitats. L'estudi constata com endinsar-se en mons de ficció construïts només amb paraules exigiria una estructura mental que permetria als estudiants sortir-se'n amb més facilitat, en els seus estudis. Diuen els qui en saben que el coneixement abstracte i sistematitzat necessita la llengua escrita, és a dir, llegir i escriure, perquè es pugui consolidar, de manera que a una criatura o un jove que llegeixi amb dificultats o que la no la senti,

la curiositat per llegir, és gairebé segur que li serà més difícil d'assolir una part de l'aprenentatge escolar.

Per tant, és evident que a casa i a l'escola és fonamental trobar qui sembri la llavor de la lectura en els més petits i els joves. És cert que, com més menut és el lector, més fàcil és engrescar-lo a llegir, encara que de cada vegada comencen a conviure més prest amb les pantalles. En arribar a secundària, ja els envolta del tot «l'entropia, el soroll i el desori», que deia Serrano. I contra ells, llibre en mà, hem de lluitar, com deia al principi de la intervenció, partint de la nostra experiència de quan érem com els alumnes als quals ens dirigim. Amb fermesa, però també amb tota la capacitat de comprensió d'unes circumstàncies que ells no han triat. Recordant que sempre hi ha hagut alumnes a qui no ha agradat llegir i que aquest fet no ens pot desanimar. Ben al contrari. El gust per la lectura és passió sempre. La que vaig veure de petita en els ulls de la mare mentre llegia amb Chopin de fons. La que vull despertar en els meus lectors. La que m'han vist els fills i els alumnes en parlar-los de llibres.

Deixau-me acabar amb aquest fragment del magnífic llibre d'Irene Vallejo (2022: 397-398) *L'infinit dins d'un jonc*:

Som els únics animals que fabulen, que foragiten la foscor amb contes, que gràcies a les narracions aprenen a conviure amb el caos, que atien el foc de les fogueres amb l'aire de les seves paraules, que recorren llargues distàncies per poder portar les seves històries als estranys. I quan compartim els mateixos relats, deixem de ser estranys. [...]

La humanitat va desafiar la sobirania absoluta de la destrucció quan va inventar l'escriptura i els llibres. Gràcies a aquests descobriments, va néixer un espai immens de trobada amb els altres i es va produir un fantàstic increment de l'esperança de vida de les idees. D'alguna manera misteriosa i espontània, l'amor pels llibres va forjar una cadena invisible de gent —homes i dones— que, sense coneixe's, ha salvat el tresor dels millors relats, somnis i pensaments al llarg del temps.

Quedem-nos amb la idea que els llibres són «un espai immens de trobada». Un espai on llegir-nos els ulls, on tocar-nos amb les paraules, on emocionar-nos amb un gest.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BENEJAM (2002): Joan Benejam Vives, *Mestre Joan Benejam Vives. Antologia d'un compromís pedagògic*, ed. Isabel Vilafranca Manguán, Maó: IME.
- CABRÉ (1999): Jaume Cabré, *El sentit de la ficció*, Barcelona: Proa.
- CABRÉ (2011): Jaume Cabré, *Jo confesso*, Barcelona: Proa.
- COLOMBANI (2018): Laetitia Colombani, *La treno*, Barcelona: Salamandra.
- LÓPEZ (2021): Joan F. López Casanovas, «*El país de l'altra riba*, de Maite Salord», *Última Hora*, 8 de desembre.
- SARTRE (1983): Jean-Paul Sartre, «Per què escriure?», *Els Marges*, núm. 27, 28 i 29, ps. 109-121.
- PORTELL (2021): Sebastià Portell, *Les nenes que llegien al lavabo*, Barcelona: Ara Llibres.
- SERRANO (2022): Sebastià Serrano, *El regal de la lectura*, Barcelona: Ara Llibres.
- VALLEJO (2020): Irene Vallejo, *L'infinit dins un jonc*, Barcelona: Columna.
- VIDALHUGUET (2022): Carme Vidalhuguet, «Llibres i vida», *Segre*, 17 de novembre.